

Jacek Orzeł

Praktyczny wymiar strony podmiotowej jako znamienia czynu zabronionego z art. 284 K.K. w świecie orzecznictwa sądowego

Roczniki Administracji i Prawa 15/1, 161-171

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Oryginalny artykuł naukowy
Original Article

Data wpływu/Received: **22.02.2015**

Data recenzji/ Accepted: **07.03.2015**

Data publikacji/Published: **02.06.2015**

Źródła finansowania publikacji: środki własne Autora

Authors' Contribution:

(A) Study Design (projekt badania)

(B) Data Collection (zbieranie danych)

(C) Statistical Analysis (analiza statystyczna)

(D) Data Interpretation (interpretacja danych)

(E) Manuscript Preparation (redagowanie opracowania)

(F) Literature Search (badania literaturowe)

Jacek Orzeł¹

PRAKTYCZNY WYMIAR STRONY PODMIOTOWEJ
JAKO ZNAMIENTA CZYNU ZABRONIONEGO Z ART. 284
K.K. W ŚWIETLE ORZECZNICTWA SĄDOWEGO

WSTĘP

Przestępstwo z art. 284 § 1 i 2 k.k. może być popełnione jedynie umyślnie z zamiarem bezpośrednim kierunkowym². Stanowisko doktryny oraz judykatury w tym zakresie jest zgodne i stanowcze, jednakże dokonując analizy poszczególnych judykatów na przestrzeni lat 1996–2015 można zaobserwować ewolucję poglądów dotyczących dekodowania znamienia strony podmiotowej czynu zabronionego z art. 284 k.k. w zachowaniu sprawcy tegoż występku. Przyjęta obecnie w orzecznictwie wykładnia wskazanego zagadnienia może spowodować liczne wątpliwości w praktyce – w toku prowadzonych spraw o występki z art. 284 k.k. zarówno w postępowaniu sądowym, jak i przygotowawczym.

¹ mgr; prokurator Prokuratury Rejonowej Sosnowiec-Północ w Sosnowcu, Prokuratura Okręgowa w Katowicach.

² M. Mozgawa, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, 2010, LEX.

STAN PRAWNY

Przestępstwo z art. 284 § 1 k.k. penalizuje zachowanie sprawcy, który przywłaszcza sobie cudzą rzecz ruchomą lub prawo majątkowe. Przestępstwo z art. 284 § 2 k.k. penalizuje zachowanie sprawcy, który przywłaszcza sobie powierzoną mu rzecz ruchomą. W art. 284 § 3 k.k. ustawodawca przewidział wypadek mniejszej wagi, a także przywłaszczenie rzeczy znalezionej. Jeżeli przywłaszczenie nastąpiło na szkodę osoby najbliższej, ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego (art. 284 § 4 k.k.).

DOKTRYNA

Przedstawiciele doktryny prawa karnego stwierdzili, iż występki z art. 284 k.k. może być popełniony umyślnie z zamiarem bezpośrednim kierunkowym. Mimo że w poszczególnych wypadkach przedstawiciele doktryny nieco odmiennie wskazali przykładowe zachowania sprawcy świadczące o zamiarze przywłaszczenia bądź sprzeniewierzenia, to co do zasady wymienione stanowisko jest klarowne.

Przywłaszczenie wymaga działania w zamiarze bezpośrednim kierunkowym postąpienia z cudzą rzeczą lub prawem majątkowym w taki sposób, jakby się było jej właścicielem (*animus rem sibi habendi*), wobec tego sprawca przywłaszczenia musi zmierzać do zatrzymania cudzej rzeczy lub innego mienia (prawa majątkowego) dla siebie lub innej osoby bez żadnego do tego tytułu³. Odmowa zwrotu cudzej rzeczy, zaprzeczenie jej posiadania, sprzedaż lub darowanie innej osobie, przerobienie rzeczy – stanowią przykładowe zachowania się sprawcy przestępstwa z art. 284 k.k.⁴

Przestępstwo określone w art. 284 § 1 k.k. należy do kategorii tzw. przestępstw kierunkowych, dlatego też zachowanie sprawcy musi być ukierunkowane na określony cel, którym jest włączenie cudzej rzeczy ruchomej lub cudzego prawa majątkowego do majątku sprawcy lub postępowanie z tą rzeczą albo prawem majątkowym jak z własnym w inny sposób, na przykład darowanie go innej osobie⁵.

Dla przyjęcia realizacji znamion przestępstwa przywłaszczenia od strony podmiotowej konieczne jest wykazanie, że oprócz obiektywnego rozporządzenia przez sprawcę cudzą rzeczą ruchomą, jego działaniu towarzyszył zamiar tzw. *animus rem sibi habendi* (zamiar zatrzymania tej rzeczy dla siebie albo dla innej osoby – bez żadnego ku temu tytułu i ekwiwalentu)⁶.

Zamiar przywłaszczenia może się uzewnętrznić poprzez: bezprawne zatrzymanie cudzej rzeczy, odmowę jej zwrotu, zaprzeczenie otrzymania, zapewnienie o zwrocie, ukrycie, przekazywanie tej rzeczy osobie trzeciej, sprzedaż, zamianę, bezprawne jej zużycie, przerobienie⁷.

³ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, 2010, LEX.

⁴ Ibidem.

⁵ A. Zoll, *Kodeks karny. Część szczególna*, t. III: *Komentarz do art. 278-363 k.k.*, 2006, LEX.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

Przy przestępstwie przywłaszczenia o zamiarze sprawcy przesądza całokształt okoliczności sprawy: podmiotowych oraz przedmiotowych, a warunkiem przyjęcia, że sprawca działał z zamiarem bezpośrednim, jest wykazanie, że zachowanie sprawcy jednoznacznie wskazuje na cel, do jakiego zmierzał – jednoznaczność ta nie może oznaczać nic innego jak nieodzowność nastąpienia określonego skutku⁸.

Istota przywłaszczenia polega na osiągnięciu przez sprawcę celu w postaci uczynienia z cudzej rzeczy swojej własności, gdzie w zakresie traktowania cudzej rzeczy jak własnej (na przykład przez jej zatrzymanie lub rozporządzenie rzeczą) mieści się zarówno wola włączenia w ten sposób rzeczy do majątku sprawcy, jak i jednoczesny zamiar definitywnego pozbawienia osoby uprawnionej własności⁹.

Strona podmiotowa występku z art. 284 k.k. obejmuje tylko zamiar bezpośredni, bowiem dla bytu tego przestępstwa nie wystarcza samo rozporządzenie cudzym mieniem jak własnym, ale musi temu towarzyszyć zamiar zatrzymania cudzego mienia dla siebie lub innej osoby, bez żadnego tytułu do tego¹⁰.

Przywłaszczenie polega na bezprawnym włączeniu przez sprawcę cudzej rzeczy ruchomej (prawa majątkowego) do swojego majątku i rozporządzanie nią jak własną, bez zamiaru zwrócenia jej właścicielowi¹¹. Zamiar uczynienia z cudzej rzeczy (prawa majątkowego) swojej własności może się wyrażać w odmowie jej zwrotu, sprzedaniu rzeczy, zaprzeczeniu jej otrzymania, zamianie, darowaniu, bezprawnym zużyciu, przerobieniu, zniszczeniu¹². Przywłaszczenie może być popełnione wyłącznie z zamiarem bezpośrednim¹³. Zamiar przywłaszczenia realizujący się w rozporządzeniu przez sprawcę tą rzeczą jak własną nie obejmuje niezgodnego z wolą powierzającego wykorzystania, nawet w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, jeżeli nie towarzyszy mu cel definitywnego włączenia rzeczy do majątku sprawcy¹⁴.

JUDYKATURA

W orzecznictwie sądowym reprezentowanym przez najwyższą instancję sądową oraz sądy apelacyjne w sposób jednoznaczny przyjęto stanowisko, że występki z art. 284 k.k. można popełnić jedynie umyślnie z zamiarem bezpośrednim kierunkowym. Szczegółowa analiza poszczególnych judykatów na przestrzeni lat 1996–2015 wskazuje na ewolucję poglądów dotyczącą dekodowania znamienia strony podmiotowej czynu zabronionego z art. 284 k.k. w zachowaniu sprawcy tegoż występku.

O zamiarze przywłaszczenia świadczy sprzedaż rzeczy – w sytuacji gdy sprawca nie był w chwili sprzedaży jej właścicielem, a także przeznaczenie uzyskanych ze sprzedaży

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ O. Górniok, *Kodeks karny. Komentarz*, 2012, LEX.

¹¹ R. Góral, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz z orzecznictwem*, Warszawa 2005, s. 468-469.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

kwot na inwestycje giełdowe, nawet jeżeli sprawca oświadczył, że zamierzał uiścić należność za rzeczy z zysków osiągniętych z inwestycji giełdowych¹⁵.

Odmowa przez oskarżonego oddania maszyn wydanych mu w ramach leasingu, jak i zapłaćenia za nie dowodzi zamiaru przywłaszczenia sobie ich wartości¹⁶. Przywłaszczeniem w rozumieniu przesłanek z art. 284 k.k. jest bezprawne, z wyłączeniem osoby uprawnionej, rozporządzenie znajdującym się w posiadaniu sprawcy cudzym mieniem ruchomym przez włączenie go do majątku swego lub innej osoby i powiększenie w ten sposób swojego lub innej osoby stanu posiadania bądź też przeznaczenie go na inny cel niż przekazanie właścicielowi¹⁷. Wskazana teza została oparta na ustalonym stanie faktycznym, gdzie oskarżony, działając jako przedstawiciel pośrednika, otrzymał kwotę pieniężną stanowiącą zapłatę za zakupiony towar pomiędzy dwoma innymi kontrahentami i zatrzymał wymienione pieniądze, nie przekazując ich uprawnionemu – mimo wezwania do ich zwrotu na rzecz uprawnionego¹⁸.

Strona podmiotowa przestępstwa z art. 284 § 1 k.k. ma charakter umyślny i kierunkowy, wobec tego sprawca musi działać w ściśle określonym celu, którym jest przywłaszczenie cudzej rzeczy (mienia), dlatego też nie wystarcza, że sprawca godził się na możliwość przywłaszczenia, bowiem dla przypisania przywłaszczenia niezbędne jest, by tego chciał, by to było jego celem¹⁹. Powyższa teza zapadła na kanwie sprawy dotyczącej oskarżonych, którzy jako wspólnicy spółki cywilnej pobierali zaliczki, których następnie nie przeznaczyci na wspólną działalność gospodarczą spółki, a przekazali je do własnego majątku²⁰.

Popelnili przestępstwo z art. 284 k.k. oskarżeni, którzy dokonywali sprzedaży rzeczy – stanowiących przedmiot umowy przewłaszczenia na zabezpieczenie – wbrew umownym warunkom zobowiązujących ich do systematycznego uzupełniania stanu magazynowego, aby wierzyciele mogli w każdym momencie dokonać zaspokojenia swych roszczeń wynikających z zawartych umów kredytowych, bowiem nie wywiązali się z zawartej umowy, ale przede wszystkim doprowadzili prowadzoną przez siebie działalność gospodarczą do stanu niewypłacalności²¹. Umowa o przewłaszczenie na zabezpieczenie stanowi tzw. powiernicze przeniesienie własności, która polega na zabezpieczeniu wierzytelności przez przeniesienie na wierzyciela prawa własności rzeczy ruchomej z jednoczesnym ustanowieniem zobowiązania wierzyciela do korzystania przez dłużnika z prawa własności w granicach ustalonych przez strony²².

¹⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 21.11.1996 r., sygn. akt II AKa 273/96, KZS 1996, z. 11-12, poz. 28.

¹⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 30.09.1998 r., sygn. akt II AKa 190/98, KZS 1998, z. 10, poz. 27. LEX nr 35254.

¹⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 03.12.1998 r., sygn. akt II AKa 176/98, Apel.-Lub. 1999/2/11. LEX nr 36260.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 20.07.1999 r., sygn. akt II AKa 136/99, OSA 2000/5/38. LEX nr 40283.

²⁰ Ibidem.

²¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 06.04.2000 r., sygn. akt II AKa 79/00, OSA 2001/6/32. LEX nr 47647.

²² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 06.04.2000 r., sygn. akt II AKa 79/00, OSA 2001/6/32. LEX nr 47647.

Bezprawne rozporządzenie cudzym mieniem stanowi przywłaszczenie karalne na podstawie art. 284 k.k. wówczas, gdy wskazuje na zamiar pozbawienia osoby uprawnionej własności tego mienia, w szczególności na zamiar uczynienia z cudzej rzeczy swojej własności²³. Przywłaszczenie jest przestępstwem kierunkowym popełnionym w celu włączenia cudzego mienia ruchomego posiadanego przez sprawcę do jego majątku lub w celu postępowania z nim jak z własnym, dlatego też świadome zaprzeczenie przez sprawcę wobec właściciela że rzecz posiada, a także odmowa zwrotu rzeczy może być przywłaszczeniem, jeśli towarzyszy temu zamiar zatrzymania rzeczy w swoim majątku²⁴.

Przestępstwo określone w art. 284 § 2 k.k. należy do kategorii tzw. przestępstw kierunkowych – kodeks wymaga, aby zachowanie sprawcy było ukierunkowane na określony cel, którym jest włączenie powierzonej rzeczy do majątku sprawcy lub postępowanie z nią jak z własną w inny sposób, co za tym idzie – wykluczona jest możliwość popełnienia tego przestępstwa z zamiarem wynikowym²⁵.

Przestępny zamiar działania (*animus rem sibi habendi*) – spenalizowany w art. 284 § 1 k.k., sprowadza się do istnienia po stronie sprawcy zamiaru powiększenia swego majątku kosztem majątku osoby pokrzywdzonej²⁶.

Powstanie niedoboru, nawet zawinione przez oskarżonego, czy też próby ukrycia takiego niedoboru nie są równoznaczne z przywłaszczeniem brakującego mienia, co za tym idzie – uznanie takiego zachowania jako świadczącego o zamiarze przywłaszczenia jest niedopuszczalne, tym bardziej że przywłaszczenie jest przestępstwem kierunkowym, zaś dla przyjęcia realizacji jego znamion od strony podmiotowej konieczne jest wykazanie, iż oprócz obiektywnego rozporządzenia przez sprawcę cudzą rzeczą ruchomą, jego działaniu towarzyszył zamiar zatrzymania tej rzeczy dla siebie albo dla innej osoby, bez żadnego ku temu tytułu²⁷. Powyższe orzeczenie zapadło na kanwie sprawy dotyczącej oskarżonych, którzy wbrew warunkom umowy nie dokonali rozliczenia się z pobranych rzeczy od swego kontrahenta²⁸.

Zamiar przywłaszczenia rzeczy powierzonej z art. 284 § 2 k.k., polegający na rozporządzeniu przez sprawcę tą rzeczą jak własną, nie obejmuje nieuprawnionego (niezgodnego z wolą powierzającego) wykorzystania jej, nawet w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, o ile nie towarzyszy mu cel definitywnego włączenia tej rzeczy do majątku sprawcy²⁹. Przedstawione stanowisko najwyższej instancji sądowej zostało zbudowane na kanwie sprawy dotyczącej oskarżonego, który rozporządził powierzonymi mu rzeczami (pieniędzmi) wbrew warunkom umownym, tzn. przeznaczył je na poczet swoich inwestycji, a nie na rzecz zawieranych umów przedwstępnych nabycia nieruchomości, gdzie wpłacone kwoty miały ostatecznie podlegać zaliczeniu na poczet ceny lokali, których

²³ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15.11.2002 r., sygn. akt IV KKN 380/99, LEX nr 77427.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14.01.2003 r., sygn. akt II KKN 273/01, Prok. i Pr. 2003/7-8/9, LEX nr 79723.

²⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11.03.2003 r., sygn. akt V KK 212/02, Prok. i Pr. 2003/7-8/8, LEX nr 77007.

²⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 09.12.2003 r., sygn. akt III KK 165/03, LEX nr 140098.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 06.05.2004 r., sygn. akt V KK 316/03, Prok. i Pr. 2005/2/4, LEX nr 119760.

właścicielami miały się stać w przyszłości osoby dokonujące wpłat, a w razie niewywiązania się z warunków umowy – istniał obowiązek zwrotu pieniędzy na rzecz wpłacających zaliczki³⁰. W uzasadnieniu orzeczenia podkreślono, iż tak opisane zachowanie się oskarżonego, choć wyczerpuje dyspozycje nieuprawnionego rozporządzenia, nie jest tożsame z włączeniem tych rzeczy do swojego majątku, wynikiem czego takie zachowanie nie wyczerpuje znamienia strony podmiotowej zarzuconego występku³¹.

Identyczne stanowisko zostało zawarte w późniejszym judykacie Sądu Najwyższego, gdzie stwierdzono, iż charakterystyczne dla przestępstw stypizowanych w art. 284 § 1 i 2 k.k. działanie, polegające na zatrzymaniu albo rozporządzeniu cudzym składnikiem majątku jak własnym (np. poprzez jego zniszczenie czy wyzbycie się go), odzwierciedla odnoszący się do jego skutków cel sprawcy, który – w sposób tożsamy dla celu przyświecającego sprawcy kradzieży cudzej rzeczy – sprowadza się do nieodwracalnego pozbawienia innej osoby mienia i uczynienia z niego swojej własności, jednakże brak jest podstaw do identyfikowania zamiaru przywłaszczenia powierzonego mienia z samym tylko faktem nieuprawnionego postąpienia z nim w inny, niż umówiony z właścicielem sposób, niezależnie od tego, jaką wolą objęty był skutek tak podjętego działania i jaki przyświecał mu cel³².

Przedstawiona powyżej interpretacja została również powielona w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11.10.2006 r., sygn. akt IV KK 99/06.

Dla realizacji znamienia przywłaszczenia od strony podmiotowej nie jest wystarczające stwierdzenie obiektywnego rozporządzenia przez sprawcę cudzą rzeczą, lecz należy wykazać, że działaniu temu towarzyszył zamiar określony jako (*animus rem sibi habendi*)³³. Do istoty przywłaszczenia należy osiągnięcie celu w postaci uczynienia z cudzej rzeczy swojej własności przez jej zatrzymanie lub rozporządzenie nią, dlatego też w zamiarze tym nie mieści się więc jedynie czasowe uniemożliwienie dysponowania rzeczą przez jej właściciela, a skutek przywłaszczenia objęty zamiarem bezpośrednim stanowi utrata rzeczy przez osobę uprawnioną, wobec czego szkoda powstała w majątku tej osoby ma w zamierzeniu przywłaszczającego nieodwracalny charakter³⁴.

Podobną wykładnię dotyczącą realizacji znamienia strony podmiotowej występku z art. 284 k.k. przyjęto w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24.04.2007 r., sygn. akt IV KK 34/07.

Przeświadczenie sprawcy, że ma on prawo dysponować będącym w jego posiadaniu mieniem, wyłącza wymaganą dla występku z art. 284 k.k. umyślność, a w rezultacie czyn taki oceniany być może wyłącznie w aspekcie prawa cywilnego, tzn. że jeżeli posiadacz rzeczy czuje się jej właścicielem, to dokonując jakiegokolwiek rozporządzenia taką rzeczą, nie może być świadom realizacji znamienia czasownikowego „przywłaszcza”, i dalej nie wypełnia swoim zachowaniem znamion strony podmiotowej przestępstwa stypizowanego w art. 284 k.k.³⁵

³⁰ Ibidem.

³¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 06.05.2004 r., sygn. akt V KK 316/03, Prok. i Pr. 2005/2/4, LEX nr 119760.

³² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 03.10.2005 r., sygn. akt V KK 15/05, Prok. i Pr. 2006/2/7, LEX nr 157206.

³³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23.11.2006 r., sygn. akt II KK 186/06, LEX nr 295469.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23.04.2008 r., sygn. akt V KK 406/07, Prok. i Pr. 2008/10/12, LEX nr 388681.

Przywłaszczeniem w rozumieniu przepisu art. 284 § 1 k.k. jest tylko bezprawne, z wyłączeniem osoby uprawnionej, rozporządzenie rzeczą ruchomą albo prawem majątkowym znajdującymi się w posiadaniu sprawcy, przez włączenie jej do swojego majątku i powiększenie w ten sposób swego stanu posiadania lub stanu posiadania innej osoby albo wykonywanie w inny sposób w stosunku do nich uprawnień właścicielskich, bądź też ich przeznaczenie na cel inny niż przekazanie właścicielowi³⁶.

Zatrzymanie cudzej rzeczy, a nawet używanie jej dla zysku, któremu nie towarzyszy zamiar zatrzymania tej rzeczy na własność, nie stanowi znamion sprzeniewierzenia, gdyż przy tym przestępstwie zachowaniu sprawcy musi towarzyszyć *animus rem sibi habendi* – wola (zamiar) zatrzymania cudzej rzeczy dla siebie lub innej osoby³⁷.

Brak jest podstaw umożliwiających identyfikowanie zamiaru przywłaszczenia powierzonego mienia z samym tylko faktem nieuprawnionego postąpienia z nim w sposób uniemożliwiający właścicielowi korzystanie, niezależnie od tego, jaką wolą objęty był skutek tak podjętego działania i jaki przyświecał mu cel – co wynika z faktu, iż skutek przywłaszczenia objęty zamiarem bezpośrednim stanowi utratę rzeczy przez osobę uprawnioną, dlatego też szkoda powstała w majątku tej osoby ma nieodwracalny charakter³⁸.

Wydzierżawienie przedmiotu leasingu, dokonane wbrew woli leasingodawcy, nie prowadzi jeszcze samo przez się zamiaru jego przywłaszczenia, co nie dotyczy sytuacji dokonania sprzedaży pod pozorem tzw. umowy dzierżawy³⁹.

Osoba, której powierzono prawo do dysponowania środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku bankowym, dokonując bezprawnie polecenia wypłaty pieniędzy z tego rachunku, dopuszcza się przywłaszczenia powierzonych jej pieniędzy w rozumieniu art. 284 § 2 k.k., bowiem sama tylko – bez podstawy prawnej – dyspozycja pieniędzmi w postaci bezgotówkowej stanowi o sprzeniewierzeniu⁴⁰.

Sama deklaracja posiadacza cudzej rzeczy, którą bezprawnie zatrzymuje i użytkuje bez zgody właściciela, że za rzecz tę zapłaci, pozwala w każdym przypadku odrzucić zamiar przywłaszczenia, dlatego że obowiązek zwrotu bezprawnie zabranej lub przywłaszczonej rzeczy ciąży na każdym sprawcy przestępstwa kradzieży lub przywłaszczenia i gotowość wykonania tego obowiązku nie wyklucza przestępstwa⁴¹. Wskazana teza dotyczyła sprawy użytkowania przez sprawcę pojazdu po wypowiedzeniu umów leasingu, gdzie dysponent pojazdu od dłuższego okresu czasu składał leasingodawcy zobowiązania zwrotu przedmiotu leasingu, lecz ukrywał pojazd przez windykatorkami, zachowywał się jak właściciel rzeczy, mimo swych gołosłownych deklaracji o zwrocie rzeczy po faktycznym i koniecznym użytkowaniu w celach zarobkowych⁴².

³⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 02.12.2008 r., sygn. akt III KK 221/08, Biul. PK 2009/2/10, LEX nr 495316.

³⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15.07.2010 r., sygn. akt III KK 434/09, OSNwSK, LEX nr 843422.

³⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 06.05.2011 r., sygn. akt II AKa 104/11, LEX nr 1001353.

³⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 22.02.2012 r., sygn. akt II AKa 30/12, LEX 1120041.

⁴⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 19.09.2012 r., sygn. akt II Aka 227/12, LEX nr 1238266.

⁴¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 26.09.2012 r., sygn. akt II Aka 269/12, LEX nr 1220382.

⁴² Ibidem.

Zamiar przywłaszczenia manifestuje się już w chwili, kiedy sprawca odmawia zwrotu powierzonych mu przedmiotów, a jednocześnie ukrywa je przed właścicielem, a wreszcie nie powiadamia o fakcie ich utraty⁴³. Przytoczona teza wynika z oceny stanu faktycznego, gdzie strony były związane stosunkiem prawnym, gdzie umowa została wiążąco jednostronnie wypowiedziana z jednoczesnym wezwaniem do wydania rzeczy, które to zostały uprzednio przez sprawcę w rzekomej obawie o ich bezpieczeństwo wywiezione do innego miejsca przechowywania, a zatem zachowanie oskarżonej polegające na wywiezieniu sprzętu w nieznane pokrzywdzonej miejsce, nieinformowanie pokrzywdzonej o fakcie ich utraty, stanowiło w istocie ukrycie przedmiotów przed ich właścicielem, co więcej – stanowi o ich przywłaszczeniu⁴⁴.

Przywłaszczeniem w rozumieniu art. 284 § 1 k.k. jest tylko bezprawne, z wyłączeniem osoby uprawnionej, rozporządzenie rzeczą ruchomą albo prawem majątkowym znajdującymi się w posiadaniu sprawcy, przez włączenie jej do swojego majątku i powiększenie w ten sposób swego stanu posiadania lub stanu posiadania innej osoby albo wykonywanie w inny sposób w stosunku do nich uprawnień właścicielskich, bądź też ich przeznaczenie na cel inny niż przekazanie właścicielowi⁴⁵.

Powierzenie rzeczy ruchomej polega na przekazaniu władztwa tej rzeczy (cudzej) z zastrzeżeniem jej zwrotu, a zatem osoba, która otrzymuje taką rzecz, nie ma prawa nią rozporządzać jak swoją własnością⁴⁶.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Prezentowane przez przedstawicieli doktryny poglądy na temat znamienia strony podmiotowej przestępstwa z art. 284 k.k. są zgodne z wykładnią przyjętą przez judykaturę, aczkolwiek brak jest szerszej analizy tego zagadnienia wraz z przytoczonymi przykładami zachowania się sprawcy świadczącymi o przywłaszczeniu bądź sprzeniewierzeniu. W przedmiotowej sprawie na szczególną uwagę zasługują przytoczone powyżej judykaty Sądu Najwyższego oraz sądów apelacyjnych z okresu 1996–2015, ponieważ są one niejednolite, rozbieżne w zakresie dekodowania zachowania sprawców przywłaszczenia jako znamienia strony podmiotowej tego występk.

Podkreślenia wymaga fakt, że początkowo w orzecznictwie określono, iż występki z art. 284 k.k. można popełnić jedynie umyślnie z zamiarem bezpośrednim kierunkowym, przy czym wyodrębniono dwa elementy świadczące o realizacji tego występk, tj. po pierwsze musi nastąpić rozporządzenie przez sprawcę cudzą rzeczą ruchomą albo prawem majątkowym, po wtóre: takiemu działaniu musi towarzyszyć zamiar (tzw. *animus rem sibi habendi*) zatrzymania tej rzeczy dla siebie albo dla innej osoby bez żadnego tytułu oraz ekwiwalentu. Następnie w orzeczeniach sądowych wskazano przykładowe zacho-

⁴³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28.11.2013 r., sygn. akt II Aka 376/13, LEX 1415923.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.2014 r., sygn. akt II KK 3/14, LEX 1476960.

⁴⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17.02.2015 r., sygn. akt V KK 391/14, LEX 1640277.

wania, których podjęcie kwalifikowano jako przestępstwo z art. 284 k.k. Taki stan rzeczy obserwujemy w orzecznictwie do 2003 r.

Kolejne tezy wymienionych judykatów wskazują na bezwzględną konieczność realizacji zamiaru (*animus rem sibi habendi*) – oprócz elementu rozporządzenia – jako warunku uznania danego zachowania za wypełniające znamię strony podmiotowej przestępstwa z art. 284 k.k. Brak wymienionego zamiaru automatycznie dekompletuje znamiona występku z art. 284 k.k. – przykładowo dyspozycja rzeczami niezgodnie z umową, ale bez woli jej ostatecznego zatrzymania dla siebie lub innej osoby (wybrane orzeczenia sądowe po 2003 r.). W ten sposób, bazując na wyżej wymienionych orzeczeniach na przestrzeni lat 1996–2015, powstał swoisty katalog enumeratywnie opisanych zachowań/czynności świadczących o przywłaszczeniu bądź sprzeniewierzeniu, w szczególności: zaprzeczenie posiadania rzeczy, odmowa zwrotu, sprzedaż lub darowanie rzeczy, utrata rzeczy, bezprawne dysponowanie środkami pieniężnymi, ukrycie rzeczy i brak informacji o ich utracie etc.).

Szerszej i wnikliwej analizy wymaga określenie strony podmiotowej występku z art. 284 § 1 i 2 k.k. (przywłaszczenie, sprzeniewierzenie), albowiem na kanwie powyższych orzeczeń sądowych zapadłych od 2003 r. rysuje się inny, ważniejszy problem z punktu widzenia praktyki. W zdecydowanej większości przypadków dotyczyć on będzie stanów faktycznych, gdzie strony wiąże pewien stosunek prawny (np. umowa kredytowa i prze-właszczenie na zabezpieczenie samochodu, umowa dzierżawy rzeczy / przedsiębiorstwa, umowa leasingu etc.). Problematyka w tym zakresie sprowadza się do oceny zachowania podmiotu, który jest zobowiązany na podstawie umowy do spełnienia świadczenia (np. zwrotu rzeczy, wykonywania innych świadczeń w zamian za otrzymaną rzecz, której nie jest właścicielem – co wynika z *essentialia negotii* zawartej umowy). W praktyce spotyka się wypadki, gdy taki podmiot dokonuje rozporządzenia powierzoną rzeczą ruchomą (np. oddaje w komis lub innemu podmiotowi, zmienia miejsce jej położenia, odmawia jej wydania, ukrywa przed egzekucją, ale jednocześnie dokonuje opłat za nią – choć nieregularnych, wykonuje inne obowiązujące go świadczenia, co więcej, składa do uprawnionego pisemne deklaracje zwrotu rzeczy, oświadczają, iż rzeczy przechowuje w celu ich zabezpieczenia do czasu zakończenia trwania umowy). Taki stan rzeczy jest rozciągnięty w pewnym przedziale czasowym, a kończy się albo wydaniem rzeczy, albo w taki sposób, iż rzeczy nie trafiają do uprawnionego, gdyż są np. skradzione. Warto również zwrócić uwagę, iż podobne stany faktyczne są dynamiczne, tzn. pewien układ okoliczności ulega zmianie po zakończeniu – aktem oskarżenia – postępowania przygotowawczego i wydaniem wyroku – po przeprowadzeniu przewodu sądowego.

Dokonanie subsumcji tak przedstawionych stanów faktycznych na grunt prawny – w świetle powyższych niejednorodnych tez sądowych – implikuje dodatkowe trudności interpretacyjne w zakresie uznania tego typu zachowania sprawcy jako znamienia strony podmiotowej z art. 284 § 1 i 2 k.k., a w szczególności dotyczyć to będzie *stricte* zamiaru (tzw. *animus rem sibi habendi*).

Konkludując, należy stwierdzić, że zachodzi wątpliwość, czy przyjęta w ostatnich tezach sądowych po 2003 r. interpretacja dotycząca dekodowania znamienia strony pod-

miotowej występku z art. 284 k.k. w zachowaniu sprawcy nie jest zbyt swobodna, tzn. czy nie stwarza w rzeczywistości pola prowadzącego do pewnego rodzaju nadużyć – co wynika również ze specyfiki obecnie obowiązujących zasad wolnego rynku, a raczej ich braku i wypaczenia.

Podkreślić należy, iż od 2013 r. wykładnia sądowa we wskazanym zakresie uległa rozszerzeniu, bowiem w prezentowanych orzeczeniach (patrz: wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28.11.2013 r., sygn. akt II Aka 376/13) wskazano jako stronę podmiotową przestępstwa przywłaszczenia takie zachowania sprawców, które zdaniem autora, mogą być ocenione, rozważone pod kątem możliwości wypełnienia tego znamienia – umyślnie z zamiarem wynikowym, tzn. sprawca, przewidując możliwość popełnienia przestępstwa, godzi się na to.

Biorąc pod uwagę powyższą argumentację, należałoby rozważyć, czy w zakresie występku z art. 284 k.k. rozbieżne orzecznictwo sądowe mogłoby uwzględnić pewien nietypowy postęp w zachowaniach nieuczciwych podmiotów, którzy działają na pograniczu prawa. Oczywiście przeciwnicy przedstawionego poglądu mogą zarzucić mu wiele uwag, a mianowicie fakt, iż wadliwe wykonywanie umowy należy rozpatrywać na gruncie prawa cywilnego. Wydaje się jednak, że nie jest to argument wystarczający, bowiem nie stanowi on odpowiedniego środka wymuszającego na podmiotach zachowanie standardów wolnego rynku, przestrzeganie warunków umownych, co więcej – nie będzie on przeciwdziałał dokonywaniu *quasi*-przywłaszczeń / *quasi*-sprzeniewierzeń w świetle wykładni strony podmiotowej występku z art. 284 k.k.

Bibliografia

- Góral R., *Kodeks karny. Praktyczny komentarz z orzecznictwem*, Warszawa 2005.
Górniok O., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2012.
Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, 2010, LEX.
Mozgawa M., *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, 2010, LEX.
Zoll A., *Kodeks karny. Część szczególna*, t. III: *Komentarz do art. 278-363 k.k.*, Warszawa 2006.

Streszczenie: Przedmiotem artykułu jest analiza orzeczeń najwyższej instancji sądowej oraz sądów apelacyjnych na przestrzeni lat 1996–2015, uzupełniona o stanowisko doktryny, w zakresie reprezentowanych poglądów dotyczących dekodowania znamienia strony podmiotowej czynu zabronionego z art. 284 k.k. w zachowaniu sprawcy występku przywłaszczenia. Autor dokonuje syntezy tez sądowych, podejmując próbę stworzenia enumeratywnego katalogu zachowań wskazujących na zamiar przywłaszczenia, jednocześnie poddając pod rozwagę pojawiające się w praktyce stosowania prawa wątpliwości związane z jego subsumcją na kanwie niejednorodnej wykładni reprezentowanej w orzeczeniach sądowych.

Słowa kluczowe: strona podmiotowa, kodeks karny, czyn zabroniony

**PRACTICAL DIMENSION OF THE PERPETRATOR
AS THE FEATURE OF PROHIBITED ACT UNDER ART. 284 OF THE PENAL CODE
IN THE LIGHT OF JUDICIAL PRACTICE**

Summary: The article analyses the judgements of the highest judicial instance and of the appeal courts in the years 1996 - 2015, supplemented by the position of doctrine, in terms of represented views on decoding the feature of the perpetrator of an act prohibited under art. 284 of the Penal Code in the behaviour of a perpetrator of a petty crime - appropriation. The Author synthesises the judicial theses in attempt to create an enumerative catalogue of behaviours indicating the intent of appropriation and at the same time raising for consideration the doubts that appear in the practice of law and are associated with its subsumption based on an inconsistent interpretation represented in court decisions.

Keywords: the feature, Penal Code, prohibited act